

УДК 165. 71 (471)

ФЕОФАН ПРОКОПОВИЧ – АВТОР ПРОСВІЧЕНОГО АБСОЛЮТИЗМУ

Студ. А. Г. Арабаджи, гр. БШМК-17

Науковий керівник доц. Р.В. Множинська

Київський національний університет технологій та дизайну

Мета і завдання. *Мета.* Прагнення до визнання, істини, зростання духовності, творче мислення і сміливість пошуку нових ідей, інтелектуальна чесність, критичність і самокритичність розуму, вміння використовувати попередній досвід, вислухати і прийняти іншу думку, якщо вона правильна – такі риси потрібно постійно формувати у собі. Провідне місце в цій світоглядній діяльності займає філософія, яка вирішує ряд завдань із якими інші сфери діяльності впоратись не можуть.

Завдання. Основним завданням сьогодення постає вивчення спадщини видатних умів людства, ознайомлення з основами їх філософії, діалектикою і логікою творчого мислення, формування уявлень про етапи розвитку філософської думки, їх соціально-історичний та духовно-релігійний контексти.

Об'єкт дослідження. Розглядається філософська спадщина Феопана Прокоповича – визначного українського діяча епохи бароко. Різноманітність обдарувань, енциклопедичність знань, видатні досягнення в галузі науки, політики, без сумніву дозволяють поставити його в ряд геніїв людства. Праці Ф. Прокоповича торкаються фізики, філософії, математики, астрономії, логіки, наук про державу і право, теології.

Методи та засоби дослідження. У роботі були використані такі методи, як спостереження, аналіз, синтез, порівняння, які дали можливість дослідити філософські ідеї Ф. Прокоповича.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів.

Теорія держави, створена Прокоповичем, є теорією просвіченого абсолютизму. Вона відображає і обґрунтовує процес централізації держави, який наприкінці XVII — на початку XVIII ст. дійсно відбувався в Росії. В цей час самодержавна монархія, в якій самодержавство було обмежене боярською Думою і моральною зверхністю влади церкви, перетворюється в абсолютну монархію. Тому критичне вістря теорії Прокоповича спрямоване, по-перше, проти князівсько-боярської опозиції процесам централізації, а по-друге, проти зверхності і автономії влади церкви щодо держави.

Прокопович у своїй теорії значно спирається на аргументи від «природного розуму». Кожне твердження виводиться ним паралельно, із Біблії й з природного розуму. Автор «Правди волі монаршої» робив це не без поважних причин адже писав він для широкого кола читачів і слухачів, як ще мали релігійну свідомість. Крім цього, його праця була спрямована проти церковників, проти їх намагань підпорядкувати світську владу владі патріарха. Прокопович використовує Біблію і теологію для критики церковників, духівництва, доведення зверхності світської влади над церковною.

Результати дослідження.

Прокопович вважав, що держава виникла на певному етапі людської історії. Був час, коли люди жили, не знаючи державної влади. Він вважав, що в додержавному житті людей були і мир і війна, і любов і ненависть, і добро і зло. Адже людина, мовляв, має вільну волю і може творити і добро, і зло.

З цього випливає, що серед природних законів Прокопович великого значення надавав тим, які безпосередньо впливають із інстинктів. Так, у «Правді волі монаршої»

на перше місце ставиться турбота батьків про своїх дітей, яка так чи інакше властива для всього живого. Підкреслюючи роль інстинктів щодо природного права, Прокопович дещо перегукується з Пуффендорфом, який також на перше місце ставить саме інстинкти.

Сама влада потрібна для того, щоб не порушувався природний закон, щоб стримувати злі пристрасті людей, оберігати людське співжиття, «Якби не це, — говорив Феофан, — вже давно б земля порожня була, уже давно б зник рід людський. Зло людське примусило людей в один суспільства союз та стан збиратися й державною владою, силою, від всього народу, наче від самого бога даною, збройно оберігати й захищати себе як від зовнішніх супостатів, так і від внутрішніх лиходіїв».

Хоч у теорії держави Прокопович широко використовує поняття всенародної користі, насправді він дуже далекий від репрезентації інтересів трудящих мас. Феофан відображає передусім інтереси тих верств суспільства, які були зацікавлені в централізації суспільного життя, особливо в створенні всеросійського централізованого ринку, тобто мануфактуристів, купців тощо. Відбиваючи потреби суспільного розвитку в період зародження буржуазних елементів в надрах феодалізму, теорія Ф. Прокоповича відстоювала принципи централізації і була спрямована проти залишків феодальної роздрібленості. Але оскільки в ліквідації феодалізму, в централізації ринку і держави, в розвитку виробництва і науки була зацікавлена не лише багата верхівка «третього стану», а й простий народ, то соціальний базис і об'єктивна значимість теорії Прокоповича не можуть бути зведені лише до репрезентації інтересів буржуазних елементів, що зароджувалися, вони є, отже, значно ширшими.

Однак, підносячи абсолютизм, а отже, й тоталітаризм державної влади, ця теорія, зрештою, вела до виправдання як нівеляції людської особистості у сфері громадських стосунків, так і розвитку індивідуалізму в напрямі приватного інтересу. Що це дійсно було так, переконливо свідчить реалізація принципів просвіченого абсолютизму в державі Петрових спадкоємців з її розвинутим чиновницько-бюрократичним апаратом, що страшним чудовиськом, левіафаном навис над трудящими.

Виступаючи поборником централізації, єднання всіх народів колишньої Київської Русі в єдину державу, Прокопович виступає проти спроб покатоличити український і білоруський народи за допомогою унії і відтак відірвати їх від братнього російського. Тому майже половину свого теологічного курсу він присвячує критиці теоретичних засад унії і католицизму. Проти унії та її заклотників — єзуїтів він пише пристрасні полемічні праці («Опис єзуїтів», «Про Флорентійський собор» та ін.), продовжуючи кращі традиції письменників-полемістів.

Висновки. Отже, створена Прокоповичем теорія просвіченого абсолютизму усуває верховенство влади бояр і церкви, тобто двох основних підвалин феодального ладу. Однак, залишаючись вірним своїм поглядам і класовим інтересам, він їх не відкидає взагалі, а лише підпорядковує необмеженій владі монарха. Особливо багато уваги мислитель приділяв теоретичному обґрунтуванню підпорядкування церкви світській владі. Створення «Духовного регламенту», що набув чинності закону, й заснування Синоду — органу управління церквою, який підпорядкований світській владі, було практичним втіленням його ідей. Ці зміни сприяли вивільненню духовного життя Росії, передусім науки, літератури, мистецтва з-під опіки духівництва.

Ключові слова: просвічений абсолютизм, теорія держави, філософія, свідомість, природне право.